

ΕΙΣΗΓΗΣΗ: Ορισμένα ζητήματα περί της «Έμμισθης Εντολής – Κώδικας Δικηγόρων»

Εισηγήτρια: ΑΣΠΑΣΙΑ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ

Δικηγόρος παρ' Αρείω Πάγω,

Μ.Δ. «ΔΙΕΘΝΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ, ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ & ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ»

Η “έμμισθη εντολή” ρυθμίζεται από άρθρα τα άρθρα 42-46 του Κώδικα Δικηγόρων (Νόμος 4194/2013), στα οποία προβλέπονται μεν τα βασικά χαρακτηριστικά της (έννοια, διάρκεια, λήξη αποζημίωση), υπάρχουν όμως και πολλά άλλα τα οποία είτε διαπλάθονται δικαστικώς είτε παρέχονται οικειοθελώς στο πλαίσιο του φορέα απασχόλησης – εντολέα άλλως και εργοδότη.

A) Νομική φύση: Καταρχάς, ως «έμμισθος»» ορίζεται «ο δικηγόρος που προσφέρει αποκλειστικά νομικές υπηρεσίες, ως νομικός σύμβουλος ή ως δικηγόρος, σε συγκεκριμένο εντολέα, σταθερά και μόνιμα, αμειβόμενος αποκλειστικά με πάγια περιοδική αμοιβή», είτε αυτή είναι μηνιαία είτε ετήσια (πάγια αντιμισθία). Μπορεί δε να αναλαμβάνει υποθέσεις από οποιονδήποτε άλλον, αμειβόμενος είτε ανά υπόθεση είτε με άλλον τρόπο (άρθρ. 42). Η δε σύμβαση μεταξύ έμμισθου δικηγόρου και εντολέα είναι πάντοτε αορίστου χρόνου (άρθρ. 46 παρ. 2) και, σύμφωνα με πάγια νομολογία του Αρείου Πάγου, ρυθμίζεται από τον Κώδικα Δικηγόρων και συμπληρωματικά από τους περί εντολής και συμβάσεως ανεξαρτήτων υπηρεσιών κανόνες του ΑΚ, εφόσον αυτές δεν αντίκεινται στο δημόσιο χαρακτήρα της σχέσεως.

B) Ορισμένα νομικά ζητήματα που αναφύονται: Και από εδώ αρχίζουν τα προβλήματα, τα οποία συνοψίζονται στα ακόλουθα βασικά:

1) ΤΥΠΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ - ΕΓΓΡΑΦΗ ΣΥΜΒΑΣΗ: Δηλαδή, ενώ η πρόσληψη εμμίσθου δικηγόρου στον ιδιωτικό τομέα γίνεται με έγγραφη σύμβαση μεταξύ αυτού και του εντολέα, στην πράξη έχει επικρατήσει η ακριβώς αντίθετη επιχειρησιακή πρακτική συνεργασίας. Είθισται, δηλαδή, να παρατηρείται δικηγόροι, οι οποίοι μολονότι προσφέρουν τις νομικές υπηρεσίες τους υπό τις ίδιες συνθήκες και με όμοιο τρόπο με τους τυπικά ή πανηγυρικά αναγνωρισμένους (: με γραπτή σύμβαση) έμμισθους δικηγόρους, να απασχολούνται ως αυτοαπασχολούμενοι, ήτοι με «τιμολόγιο παροχής υπηρεσιών - μπλοκάκι» (βλ. 27/2021 ΜΠρΑθ). Και αυτοί οι δικηγόροι

αντιστοιχούν σε μία πολύ μεγάλη μερίδα μελών **όχι μόνον του Δικηγορικού Σώματος Αθηνών (ΔΣΑ) αλλά όλης της Ελλάδας.**

Και σε σχέση με αυτό το θέμα, έχει σημειωθεί έντονος νομικός προβληματισμός γύρω από πολλές πτυχές της έμμισθης εντολής, οι οποίες χρήζουν της προσοχής μας αλλά και **αναθεώρηση**, όπως για παράδειγμα:

- Τί σημαίνει **«παροχή νομικών υπηρεσιών υπό τις όμοιες/ίδιες συνθήκες με τους έμμισθους δικηγόρους»;**
- Τί **συνεπάγεται η μη τυπική αναγνώριση της έμμισθης εντολής δικηγόρου** με κατάρτιση έγγραφης σύμβασης, ενώ έχει ενταχθεί κανονομικά (προσφέροντας τις υπηρεσίες του) στη Νομική Υπηρεσία του εντολέα του; Μήπως αυτό τυχόν οδηγεί σε διαφοροποίηση ή καθιέρωση εντός του ίδιου εντολέα ενός **ιδιόμορφου καθεστώτος δικηγόρων «δύο ταχυτήτων/κατηγοριών»** (έμμισθοι # «μη αναγνωρισμένοι παγίως αμειβόμενοι»); **Μήπως εισάγεται αδικαιολόγητη δυσμενή διάκριση εις βάρος των μη αναγνωρισμένων;**
- Για ποιο λόγο συμβαίνει αυτό και ποιοι τελικά τυχόν επωφελούνται τα μέγιστα;
- Πώς εξηγείται ή πώς δικαιολογείται, κατ' επέκταση, εάν μία επιχείρηση με κερδοφόρες δραστηριότητες/οικονομικά στοιχεία, προβαίνει σε επιχειρησιακές οικειοθελείς-πρόσθετες παροχές, που αγγίζουν φορές εκατομμύρια ευρώ, ενώ, ταυτόχρονα, δεν αναγνωρίζει τυπικά τους εν τοις πράγμασι παρέχοντες έμμισθες νομικές υπηρεσίες;
- Κατά πόσο ο (μη αναγνωρισμένος ως έμμισθος) δικηγόρος είναι εκ των πραγμάτων σε θέση να **διαπραγματευθεί** και να καθορίσει ο ίδιος τους όρους και τις συνθήκες παροχής των νομικών του υπηρεσιών, με αποτέλεσμα να **υποχρεωθεί ουσιαστικά να προσχωρήσει σε μία επαχθή σύμβαση**, που **προσβάλλει τα δικαιώματά του ως έμμισθου δικηγόρου**, όταν **βιοπορίζεται** από αυτή;
- Κατά πόσο η **ακαδημαϊκή εξειδίκευση και επαγγελματική προϋπηρεσία ή εργασιακή εμπειρία** γίνεται **σεβαστή από τον εντολέα** όσον αφορά στις συνθήκες ή τους όρους παροχής των νομικών υπηρεσιών (ήτοι, στον επιστημονικό τομέα απασχόλησης και το γνωστικό αντικείμενο, τις αμοιβές, τη βαθμολογική ανέλιξη, τις λοιπές οικειοθελείς ή μη παροχές), προς τυχόν αποφυγήν οποιασδήποτε **δυσμενούς ή καταχρηστικής μεταχείρισης ή καταπάτησης δικαιωμάτων από τον εντολέα (κ.ο.κ.);**

2) ΑΙΤΙΩΔΗΣ ΚΑΤΑΓΓΕΛΙΑ: Η σύμβαση μεταξύ έμμισθου δικηγόρου και εντολέα είναι πάντοτε **αορίστου χρόνου** και λύεται μόνο για ρητά προβλεπόμενους λόγους, ήτοι το θάνατο, τη λύση - κατάργηση του εντολέα (νομικού προσώπου), την πτώχευση του εντολέα και την έγγραφη με ποινή ακυρότητας καταγγελία, η οποία **καθίσταται αιτιώδης**, δηλαδή **επιτρέπεται μόνον για σπουδαίο λόγο εάν στο προσωπικό του εντολέα ισχύει Κανονισμός Εργασίας που προβλέπει μονιμότητα στην υπηρεσία**. Αυτό αφορά τόσο την έμμισθη εντολή απασχολούμενου δικηγόρου στο ευρύτερο Δημόσιο (ΝΠΔΔ, Δήμο κ.λπ.) όσο και στον ιδιωτικό τομέα (βλ. ενδεικτικά την πρόσφατη 489/2025 ΔΠρΠατρών), θέμα το οποίο βρίσκεται ποικίλης νομολογίας και εξετάζεται *ad hoc* δικαστικώς. Καθίσταται, περαιτέρω, αιτιώδης, όταν αποδεικνύεται η **καταχρηστική άσκηση** της.

3) ΙΣΗ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ: Η απαγόρευση διακρίσεων και η διασφάλιση της αρχής ίσης μεταχείρισης, ως γενικής αρχής του εργατικού δικαίου, αποτελεί βασική και σημαντική αξίωση για κάθε έμμισθο δικηγόρο ή παγίως αμειβόμενο δικηγόρο που εξομοιούται, κατά τα ως άνω αναφερόμενα, με τον έμμισθο δικηγόρο και δεν περιορίζεται μόνον σε **ζητήματα αμοιβής** αλλά εκτείνεται και σε εκείνες που αφορούν **άλλης μορφής ωφελήματα**, όπως η **βαθμολογική ένταξη** ή **προαγωγή** (βλ. 11213/2023 ΕφΑθ). Θεμελιώνεται στο **Σύνταγμα** (άρ. 22 Συντ), την **Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών** (άρ. 14 παρ. 1 **ΕΣΔΑ**), τον **Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη** (1961), τη **Σύμβαση της Διεθνούς Οργάνωσης της Εργασίας** (αρ. 111) καθώς και τον **Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ** (άρ. 21), απορρέει δε και από την αρχή της καλής πίστης (288 ΑΚ). Αποτελεί εκδήλωση της **διανεμητικής δικαιοσύνης και σεβασμού** στα δικαιώματά τους.

Ενδεικτικά, έχουν κριθεί νομολογιακά (βλ. ΣτΕ, 873/2025 ΕφΑθ) για τις οικειοθελείς παροχές (π.χ. χρονοεπιδόματα) στους φορείς του δημόσιου τομέα, περιπτώσεις **καταστρατήγησης της αρχής της ισότητας** βάσει του άρ. 4 παρ. 1 Συντ. που καθιερώνει όχι μόνον η ισότητα των Ελλήνων πολιτών έναντι του νόμου, αλλά και την ισότητα του νόμου έναντι αυτών και **δεσμεύει τον κοινό νομοθέτη να μη μεταχειρίζεται κατά τρόπο ανόμοιο** τις περιπτώσεις αυτές, εισάγοντας εξαιρέσεις και προβαίνοντας σε διακρίσεις συνεπαγόμενες διαφορετική μεταχείριση των Ελλήνων πολιτών που **τελούν κάτω από τις ίδιες συνθήκες ή ανήκουν στην ίδια κατηγορία**.

Άρα εάν γίνει από το νόμο ειδική ρύθμιση για ορισμένη κατηγορία προσώπων και αποκλείεται από τη ρύθμιση αυτή **κατ' αδικαιολόγητη δυσμενή διάκριση** άλλη κατηγορία προσώπων, για την οποία συντρέχει ο ίδιος δικαιολογητικός λόγος που επιβάλλει την ειδική εκείνη μεταχείριση, η διάταξη που εισάγει τη **δυσμενή μεταχείριση είναι ανίσχυρη ως αντισυνταγματική** και προς **αποκατάσταση της συνταγματικής αρχής της ισότητας** πρέπει να εφαρμοσθεί η νομοθετική

ρύθμιση και για εκείνους εις βάρος των οποίων έγινε η δυσμενής διάκριση, γιατί μόνο με τον τρόπο αυτό **αίρεται η κατά παράβαση της ως άνω διατάξεως του Συντάγματος δημιουργούμενη ανισότητα** (ΟΛΑΠ 15/1999, ΕλλΔνη 40, 760, ΑΠ 228/2003, ΕΕργΔ 2004, 802). Όλα αυτά ισχύουν και όταν η ειδική ρύθμιση αφορά σε μισθό, σύνταξη, χορηγία, παροχές, για τις οποίες το άρθρο 80 του Συντάγματος ορίζει ότι δεν εγγράφονται στον προϋπολογισμό του Κράτους.

Γ) Άλλα σημαντικά θέματα που εγείρονται σε σχέση με την Έμμισθη Εντολή – Απώλεια μισθολογικών και βαθμολογικών δικαιωμάτων - απολαβών και ανέλιξης.

Πιο συγκεκριμένα:

I) Χάνονται τα εκ του νόμου επιδόματα εορτών Πάσχα και Χριστουγέννων αλλά και **αδείας** καθώς και **επίδομα μητρότητας** (κυοφορίας και λοχείας),

II) Απώλυνται, προσέτι, τα κλαδικά και τα επιχειρησιακά επιδόματα, και οι τυχόν **οικειοθελείς** ή/και **έκτακτες παροχές**. Από μελέτη και εμπειρία μου έχω καταμετρήσει **πάνω από δέκα (10) τέτοιας φύσεως επιδόματα / παροχές** που μπορεί να στερείται όποιος δεν έχει αναγνωριστεί ως έμμισθος δικηγόρος σε έναν φορέα εκμετάλλευσης, μερικά εκ των οποίων παρατίθενται κατωτέρω:

1. Επίδομα Σπουδών,
2. Επίδομα Πτυχίου (Α.Ε.Ι.)
3. Επίδομα Μεταπτυχιακών Σπουδών,
4. Επίδομα Ξένης Γλώσσας,
5. Επίδομα Πολυετίας,
6. Επίδομα Ευθύνης,
7. Επίδομα Βαθμού,
8. Ειδικότερη δε μνεία, συνιστούν και τα **περίφημα ετήσια «Bonus»** ως είδος επιβράβευσης παραγωγικότητας και άλλα πολλά....

III) Άλλα δικαιώματα που στερείται κατά τα ανωτέρω:

α) Ομαδικά Ασφαλιστήρια Προγράμματα (λ.χ. κατά την αποχώρηση),

β) επίδομα βρεφονηπιακού σταθμού για τα **δίδακτρα φοίτησης** ανηλίκων τέκνων σε παιδικό σταθμό τα οποία μπορεί λ.χ. να αγγίξουν τα 2.000,00 ευρώ ετησίως κ.λπ.,

γ) κάλυψη (ανάλογα τη χρονολογία) του συνόλου (3/3) της εκάστοτε ετήσιας ασφαλιστικής εισφοράς,

δ) υγειονομική περίθαλψη από ταμείο/δομή/νομικό πρόσωπο του φορέα εκμετάλλευσης,

ε) **Πρόγραμμα της Εθελούσιας Εξόδου** καθώς και το **εφάπαξ ποσό** μαζί με αυτή. Παρεμπιπτόντως, ως προς τη **συνταξιοδότηση** υπάρχουν, επίσης, και εντολές στους οποίους προβλέπονται από σχετική **Επιχειρησιακή Συλλογική Σύμβαση/Εσωτερικό Κανονισμό, ευνοϊκότεροι όροι** αποχώρησης για συνταξιοδότηση π.χ. στο 62^ο έτος της ηλικίας ή τη συμπλήρωση συγκεκριμένων ετών παροχής νομικών υπηρεσιών ή τη θεμελίωση δικαιώματος για πλήρη σύνταξη κατά τη νομοθεσία που διέπει τον οργανισμό που τον απασχολεί.

Δ) Επίμετρο

Το **νομικό τοπίο μεταμορφώνεται και διαρκώς εξελίσσεται**. Μαζί με σημαντικές αναθεωρήσεις που προσανατολίζονται προς μία **μεγαλύτερη θεσμική προστασία** σε άλλους τομείς του δικαίου (λ.χ. ενδοοικογενειακή βία, “me too”, προστασία ανηλίκων και μητρότητας κ.ο.κ.), το ίδιο έντονα προβάλλει, τώρα περισσότερο από ποτέ, η ανάγκη θεσμικής αλλαγής για τη βελτίωση της θέσεως των δικηγόρων, την έμπρακτη ανάκτηση του κύρους και της επαγγελματικής τους αξιοπρέπειας και την ανάδειξη του σημαντικού τους ρόλου στο μηχανισμό της Δικαιοσύνης.

Αυτό το **κλίμα αλλαγής σηματοδοτεί** τη βαθύτερη ανάγκη για μία πιο **ασφαλή νομικά**, πιο **ισότιμη** και πιο **δίκαιη αντιμετώπιση/μεταχείριση** και των παγίως αμειβόμενων δικηγόρων που στερούνται της τυπικής αναγνώρισης της προσφοράς τους και μπορεί να λάβει «*σάρκα και οστά*» τόσο μέσα από τις **αποφάσεις** του Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών όπως και της **Ολομέλειας** των Δικηγορικών Συλλόγων (αλληλέγγυοι σύμμαχοι) της χώρας μας όσο και μέσα από την ανυπέρβλητη και καθοριστική διαπλαστική **δύναμη των δικαστών** και εν γένει της **Δικαιοσύνης**, ώστε να αποφευχθούν τυχόν νομολογιακές αντιφάσεις ή νομοθετικές παλινδρομήσεις αλλά και να προσαρμοστούν τα ζητήματα αυτά στο σύγχρονο -μετά εποχής της νόσου Covid-, εθνικό – ευρωπαϊκό – διεθνές «νομικό γίγνεσθαι».

Κατά την ταπεινή μου εκτίμηση, έφθασε, θαρρώ, πλέον το πλήρωμα του χρόνου γι’ αυτή την αλλαγή: για να αλλάξουμε όχι σελίδα, όχι βιβλίο αλλά Κεφάλαιο!

Για ένα **σπουδαίο βήμα Προόδου**.